

God dag, Hamsun - Økseskaft

Ap. 27/6-94

107482

Av Lars Roar Langslet

Min lange Hamsun-artikkel (5.6.) dreide seg utelukkende om ett spørsmål: Stemmer det, som flere har påstått, at Hamsuns *diktning* er forurenset av nazistisk raseideologi? Jeg gav en utførlig begrunnelse for at svaret er nei.

Dette har utløst flere sinte motinnlegg. Felles for dem er at de åpenbart tror jeg skrev noe helt annet, nemlig en hvitvasking av personen Hamsuns holdning under krigen. Men det er et velkjent mønster i norsk kulturdebatt: Goddag, mann! Økseskaft.

Arne Tummyr (12.6.) antyder sogar at mitt syn faller sammen med «nazistisk historieoppfatning», og at min artikkel hadde passet i «Folk og Land». Jeg kan bare gratulere med debattnivået.

Min artikkel var utsnitt fra et langt foredrag, der jeg også kom inn på Hamsuns svikt under krigen. Her er to avsnitt fra det jeg sa om dette:

«De faktiske forhold er klare nok: Det er ingen tvil om at Knut Hamsun stilte seg på Quislings og okkupasjonsmaktens side, og markerte det generende høylytt, fra «Kast børsa!»-artikkelen i mai 1940 til nekrologen over Hitler i mai 1945. At det vakte folks raseri, dengang og siden, er lett å forstå. Den dommen kan mildnes, men ikke viskes ut av alt vi siden har fått vite om hva han gjorde bak kulisserne for å få omgjort dødsdommer, friggitt fanger, fjernet Terboven, osv.

(...)

Sin svikt fikk han bøte dyrt for etter krigen. Hamsuns liv endte i tragedie, bitterhet og fattigdom. Jeg synes for min del at det burde være straff nok. Nå har han vært død i over 40 år, og skulle det ennå være en uoppgjort rest av skyld i hans personlige forhold, må det bli en sak mellom ham og Vårherre.»

Gunnar Flo (12.6.) trekker frem en setning fra et avisinnlegg av Hamsun i 1934 om kommunistenes og Jødernes makt under Weimarrepublikken. Han mener åpenbart at den motbeviser hele min artikkel.

Betenkelig holdning

Mitt svar er ganske enkelt at Hamsuns avisskrivelser ikke er en del av hans diktning, og derfor falt utenfor mitt emne.

Hamsun skrev mange sære og endog frastøtende ting i sine avisartikler. Han er ikke alene blant norske diktere om å hevde vanvittige meninger i politikken, han er bare den største av dem – og han stod halstarrig på

sitt også da meningene førte ham utfor stupet.

Men en ting er politiske meninger, noe ganske annet er diktning. Jeg forbeholder meg f.eks. å kunne lese Edvard Hoems og Erik Fosnes Hansens romaner med glede, selv om jeg synes at deres meninger om EU er vås.

En slik holdning til Hamsuns diktning ville allikevel være betenkelig dersom det stemmer at den er infisert av nazistisk raseideologi med dens brennpunkt i antisemittisme. I min artikkel påviste jeg at det ikke stemmer. Det er bemerkelsesverdige, for rasemystikk var et tydelig innslag hos mellomkrigstidens norske forfattere – som Kinck, Elvestad, Lars Hansen, Øvre Richter Frich, ja, endog Arne Garborg. Det var på moten, men Hamsun har forunderlig lite av det.

Men i hans avisartikler, særlig fra krigstiden, kan man finne litt av hvert. Neste gang Gunnar Flo skal motbevise meg, bør han lete blant sitatene i Robert Fergusons grundige bok «Gåten Knut Hamsun» (1988), som gir interessant dokumentasjon.

Noen av dem virker riktignok så uhamsumske i tonen at man bør spørre om ikke typiske «bestillingsverk» til tyske publikasjoner kunne bli fikset på av mottagerne? For, under krig er ingenting utenkelig. Og generelt synes jeg at Ferguson her trekker svært bastante konklusjoner på tynt grunnlag, f.eks. om Hamsuns personlige interesse for raseteorier. Men han påstår ikke at den preget hans diktning.

Hjalp Max Tau

Sten Sparre Nilson (20.6.) har sikkert rett i at det var en uløst konflikt hos Hamsun mellom hans godvilje for jødene og hans trang til å være lojal mot Tyskland.

I 1926 ble Hamsun avpresset kommentar til en antisemittisk bok som et ultranasjonalt tidsskrift hadde sendt ham. Han svarte bl.a.:

«Det er et meget evnerikt Folk. . . Hvor finder vi Maken til deres gamle Digtning, deres Profetskikkelser, deres Sange? Og tænk bare paa hvor vidunderlig musikalsk dette Folk er, sikkert det mest melodifyldte Folk paa Jorden. Hvad saa? vil De si. Men Svaret kan ogsaa være: Hvad saa?» Det var her Hamsun tok til orde for at jødefolket burde få Palestina som hjemland.

Tidsskriftet hadde håpet på noe ganske annet, og det kom sinte motinnlegg, forteller Ferguson.

Det skal også være nevnt at det var Hamsun som hjalp dr. Max Tau til å få ut-

reisetillatelse fra Tyskland til Norge i 1938, med invitasjon til å bo hos ham på Nørholm. Det ble redningen for denne edle jødiske humanist, som skulle spille en viktig rolle i norsk litterært liv etter krigen – også som sin gamle venn Hamsuns hjelper i kampen for å få utgitt «Paa gjengrodde Stier».

Signal fra Bull

Det er ennå hvite flekker i kartleggingen av Hamsuns biografi i disse skjebneårene. Men selv når alt er veiet, kan det neppe bli mer enn fotnoter til det eneste som blir stående etter ham: Diktningen. Det var den jeg forholdt meg til i min artikkel.

I februar 1953 holdt Francis Bull et stort foredrag om Hamsun i Studentersamfundet. Det ble signalet om at det var stuerent igjen å glede seg over Hamsuns diktning.

Bull la ikke skjul på sin dype skuffelse over Hamsuns opptreden under krigen: «Likevel ville det være urimelig å la minnet om den utslette alt hva han før har skrevet. For alle oss som fra vår tidligste ungdom fulgte ham med henrykkelse fra bok til bok, kan en gammel følelse av kjærlighet og takk ikke ruste bort, – og til dere unge som på grunn av begivenhetene i 1940 kanskje aldri har kommet til å lese noe av Hamsun, er det grunn til å si: Ta fatt på hans bøker uten forutfattet mening, – gled dere over å møte en av de virkelige skapende diktere, og en sprogkunstner som hører til de største i all nordisk litteratur».

Det var modige ord – dengang. Men ingen kunne beskyldte Francis Bull for nazistiske sympatier, eller antydde at hans foredrag egnet seg best i «Folk og Land».

Siden er det gått 41 år, og jeg trodde ærlig talt at Francis Bulls holdning imens var blitt en selvfølge. Men jeg skjønner at norske hvepsebol har minst 50 års levetid, og den som uforvarende stikker fingeren inn, må regne med å få i seg noen giftbrodder. Så kanskje har de allikevel rett, de mange som har sendt meg vennlige ord om at jeg hadde skrevet noe modig.

Det som opptok meg, var å skrive noe riktig.